

Remarkable Roots

פרשת נצבים תש"פ

DEUTERONOMY

29 / 9-17

forefathers, to Abraham, to Isaac, and to Jacob. ¹³ Not with you alone do I seal this covenant and this imprecation, ¹⁴ but with whoever is here, standing with us today before HASHEM, our God, and with whoever is not here with us today.

¹⁵ For you know how we dwelled in the land of Egypt and how we passed through the midst of the nations through whom you passed. ¹⁶ And you saw their abominations and their detestable idols — of wood and stone, of silver and gold that were with them. ¹⁷ Perhaps there is among you a man or woman, or a family or tribe, whose heart turns away today from being with HASHEM,

our God, to go and serve the gods of those nations; perhaps there is among you a root flourishing with gall and wormwood. ¹⁸ And it will be that when he hears the words of this imprecation, he will bless himself in his heart, saying, "Peace will be with me, though I walk as my heart sees fit" — thereby adding the watered upon the thirsty.

¹⁹ HASHEM will not be willing to forgive him, for then HASHEM's anger and jealousy will smoke against that man, and the entire imprecation written in this Book will come down upon him, and HASHEM will erase his name from under heaven. ²⁰ HASHEM will set him aside for evil from among all the tribes of Israel, like all the imprecations of the covenant that is written in this Book of the Torah.

15-18. Warning against idolatry. The passage warns against an astounding and sobering aspect of human behavior. Having lived in Egypt and soon to live in Canaan, Israel would know first hand of the abominable and vain nature of idolatry — yet people might still be tempted to experiment with the "philosophies" and life-styles of its followers! So it still is. People know right from wrong, yet they devise rationalizations to legitimate the enjoyment of evil and immorality.

16. פקק ונהב אשר עמקם — Of silver and gold that were with them. The Torah differentiates subtly between idols made of cheap materials, such as wood and stone, and those made of precious metals: Those of silver and gold are with them, i.e., hidden away under the custody of their owners, lest they be stolen (Rashi). How ludicrous that all-powerful idols cannot defend themselves against common thieves!

ד. שרש פרה... — A root flourishing... Curiosity is like a root that grows and grows. It begins with a desire to learn about the abominations of Canaan, but the root will flourish and produce heresies that are as bitter and harmful as gall and wormwood.

2 Sarah Merke
What does the phrase a root flourishing with gall and wormwood mean? If the person is wicked and a blasphemer, he could not possibly bless himself in his heart, saying, "peace will be with me," for he clearly is among those who are cursed. It is also unlikely that he denies the truth of the curses entirely, for all he says is "Peace will be with me," which implies that he agrees that other wicked people will be cursed, but not him.

3 Sheryl Plonch
We will strive to achieve a better understanding of this notion. Let us refer to the thought-provoking and even disturbing commentary—of the Ramban on this passuk: "Perhaps there is among you a root growing hemlock and wormwood." He asserts that even the slightest thought of heresy in a person can constitute a bitter root that can actually sprout in one of his future descendants, G-d help us! Here is what he writes:

"He said, 'Perhaps there is among you . . . whose heart has turned away this day' referring to him who has already been beguiled by avodah-zarah and who secretly believes in them this day. "Or perhaps there is among you a root" that will blossom and grow and in the coming days will bring forth poisonous buds and grow bitter fruit . . . For, the father is the "root" and the son is the (Yeshayah 11, 1) "twig that will grow forth from his roots." He mentioned the "root" to indicate that he can bring the coming generations into this oath, for the root from which they will grow is before him this day; it comes within this covenant and oath. He says "a root that produces hemlock" to suggest that from a sweet root no bitter fruit will emerge. And all those whose hearts are whole with the Glorious Hashem and gave no thoughts to idols, will not give birth to progeny that avow it.

4
שטן ברכת נצבים מרדכי

אדרבא. זוהי שפת התורה, לחשוף את מהותו של הנחשף, והיא היא תמונתו האמיתית של האדם ועשייתו!

★ ★ ★

✳ היא היא, אולי, כוונת סוד תירוצו של הרמב"ן. שכן יש לעמוד על אמת מבהילה, שצדקות, עדיין אינה שלמות.

— אדם כי ישמור עצמו, לא רק מצורתם החיצונית של עבירת לאוין, אלא אף מתכנם הפנימי, גם אם צדיק יחשב, אבל עדיין לא "מתוק".

גם אם שומר הוא ומקיים את כל "חוקות" התורה, כאשר העיד עליו הכתוב, אמנם "צדיק" הוא, אבל עדיין אין לומר, כי עקר מקרבו כל "שורש פורה ראשי".

כשהזהירה התורה את כל ה"ניצבים" העוברים ב"ברית", לעקור מקרבם כל "שורש פורה ראשי", לא חששה התורה, לא ללאוים, אף לא לנקודות פנימיות של לאוים אלו.

— התורה חששה גם למעבר לזה. לעקירת כל קשר, אפילו הסמוי ביותר, מכל מכרסם ומונע. יצירת אדם, אשר עצם מהותו, ערובה יש בה לדחיית סמויי ה"שורש פורה ראשי".

וכשהרמב"ן אומר, כי "משורש מתוק לא יצא מר", הכוונה היא מדויקת, ל"מתוק" דווקא. לא ל"נסבל", אף לא ל"צדיק". לא ל"ישר", אף לא ל"שומר" כל חוק.

זה עדיין אינו "מתוק", עדיין אינו מושלם.

זה עדיין אין בו ערובה, כי לא יפרה איזה "ראש" בעתידו הרחוק.

מה שהתבקשו כלל ישראל באותה שעת ברית, הוא לשרש כל שורש, לצחצה כל עמעות, "להמתיק" את כל ישותם.

כי רק שורש "מתוק", ערובה שלימה יש בו, כי לא יצא הימנו ח"ו דבר מר!

על הפסוק "פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה" (דברים כט, יז), מחדש הרמב"ן חידוש עצום. מוח אנוש אינו מסוגל, לא רק לגלות זאת, אלא אף לא להבין זאת:

– "כי האב שורש והבנים פירות".

לאמור: כשם שאיכות מעשיו של האדם, נובעת מאיכות אישיותו, אם לטוב אם למוטב, כך בדיוק איכות המעשים נובעת מאיכות מעשיו של הסבא הזקן.

או: כשם שמעשי בני אדם, מחשבותם ותחבולותם, נובעים המה מבנין אישיותו, כך בדיוק תלויים המה ונובעים מבנין אישיותו של הסבא הזקן.

– כלום מסוגלת היא הפסיכולוגיה או הפדגוגיה, או כל תורת הינוך אחרת, להבין זאת?

* – תלא פירוש הדבר הוא והמשמעות הנובעת מכך היא, כי חייב הוא האדם לחנך את עצמו ולבנות את עצמו כך, שכל תולדותיו יוחדרו עמוקות ומיומנות באישיותו החינוכית והחיובית.

– לכן, כשהוא "עוסק" בעצמותו ובבנין אישיותו שלו, עליו לקחת בחשבון, ולהיות אחראי למה שיתבטא במעשיהם של צאצאי צאצאיו.

זהו שהזהיר משה את בני ישראל.

לאמור: גם אם בטוחים הנכם ואחראים למעשיכם הטובים, גם אם בטוחים הנכם בבנין הטוב של אישיותכם, עדיין אין כל בטחון בבנינם הרוחני של צאצאיכם, שכן אם השורש הוא פורה ראש, עלול הדבר לחלחל ולתת באושים גם כעבור הרבה הרבה דורות.

– אתם הנכם אחראים לכך. הזהרו, איפוא, פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה. העמיקו חקור, היטיבו ראות, לבל תשאר שום פינה בלתי מוארת באישיותכם.

אף כל זה הוא בכלל הברית, בכלל ההחזרה של התורה, מצוותיה, ערכיה ומדותיה, בעצם מהותם של ישראל.

– שכן לא תיתכן "ברית", אם לא תכרת עם כל כלל ישראל, וכלל ישראל הוא "אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום" (כט, יד).

– ולא תיתכן כריתת ברית עם אשר איננו פה עמנו היום, אם כל זאת לא יהיה באחריותם של ה"ניצבים" היום כולכם...

ומשה רבינו מזהיר: פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלקיו ללכת לעבוד אלקי הגויים... והאחריות המוטלת על שכמכם, אינה רק זאת של עצמכם, אלא של כל הדורות הבאים.

משום שחולשה שלכם, כשהיא עוברת לדורות הבאים, היא "פורה ראש ולענה".

אמנם אצלכם, חולשה בלבד.

אבל חולשה זאת, היא זרע פורענות, לחמורי תמורות של דורות אחרונים.

והאחריות כולה על כתפיכם.

* ולכן היו חזקים, חזקים מאד. כי אחרת גם אם אצל עצמכם אולי לא יהיה ניכר הדבר, אבל אצל דור אחרון (מי יודע, אולי זה דורנו), יפרה הדבר ראש ולענה...

ובאמת, איך כורתים ברית עם אשר איננו עמנו פה היום...

משום שברית של אמת הנכרתת עם האבות, עוברת היא לבנים.

והיא היא הערובה.

מאלף מאד מאד.

נטיל על שכמנו את האחריות הכבדה, אך כמו כן את הזכות לערובה, לטיבם המעולה של בני הבנים עד לדור אחרון.

העולם מכיר ב"גיניטיקה", מתפעל הימנה, דש בה, אפילו מסיק מסקנות. אך הכל כשנוגע הדבר ל"גיוף", על כל חלקיו. לתכונות, לאופי, אולי גם למידות.

אך האם קיימת גיניטיקה גם כשנוגע הדבר לאמונות ודעות?

דבר זה אינו קיים, אצל כל אנשי המדע למיניהם. שכן אמונות ודעות, מבחירתו של האדם המה, ממושכלותו ודעתנותו.

מה לאלו עם גיניטיקה?! מה לאלו עם תורשתיות!?

באה תורה, וטפחה על פניהם של נעדריה.

– קיימת גיניטיקה גם כשנוגע הדבר לאמונות ודעות.

זאת מנא לך?

האזן בן אדם, האזן היטב!

לכאורה, מה ענין "לבבו פונה" של היום, עם "הדור האחרון"?

– "שורש פורה ראש ולענה" [עיין רמב"ן שם].

ומדוע יחשב הדבר "שורשי". וכי ממנו צומח ופורה, העבודה-זרה של הדור האחרון!?

– אמנם כן.

זוהי הגיניטיקה הרוחנית.

ללמדך, כי גם אם יש לו גם לדור האחרון הכח לבחור, למשול, להשתלט על כל תחלואי הנפש, אף על פי כן, ה"לבבו פונה" של היום, יד גסה לו בתחלואי "הדור האחרון".

* משום ש"לבבו פונה", הוא שרטת מציאותית בנימי הלב המציאותיים. וכשם שטיבו של הלב, עובר בירושה, כך בדיוק גם ה"לבבו פונה".

משום ש"לבבו פונה", טיבו של הלב הוא, ממש כמו חוֹזֵק.

נטייה להיווצרות עורקים, ל"ע, עוברת בירושה. דם סמך, עובר בגיניטיקה. וכדומה וכדומה אין ספור.

כך בדיוק לב "פונה", לב שאינו פונה, מציאות היא ממש.

– ועוברת היא בירושה.

פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה.

זהו בן אדם.

כאן מדברים על ה"כולכם", מן הבחינה הכלל ישראלית החובקת את העתידות.

נין של ניכר, רח"ל, סטה? תוצאה גינטית היא מנטייתך, ירושה מציאותית היא מלבבך הפונה.

* לכן, שמור עליו מכל משמר היום, כדי שנטיותיו של הדור האחרון, לא יהיו כאלו, שאתה הוא שורשם.

* אדרבא. שפץ את עצמך. טהר את לבך. או אז, כל הלבבות הישירים והטהורים של צאצאיך, יזקפו לזכותך.

האזן היטב בן אדם. זהו עוד פן, הנכלל, בלי ספק, ב"ניצבים כולכם".

ה"כולכם" של הדור האחרון.

126

ובפשטות כוונת המדרש היא, שזוהו שאמר הכתוב 'חנך לנער על פי דרכו', שהיות שראובן היה נשמר מן הגול ולא הביא אלא דבר שהוא הפקר, החינוך הזה של ראובן להישמר מן החטא התקיים בו, שבניו של ראובן, בשעה שחלקו את הארץ והיה להם מקנה רב, הם חששו מן הגול, שצאנם ילך וירעה בשדות אחרים, ולכן בקשו ממשו רבינו 'יתן את הארץ הזאת לעבדיך', בעבר הירדן.

ובענין איתא בקהלת רבה (א, יג): 'לפי שהרחיקו את עצמן מן הגול, לפיכך נתן להם הקב"ה נחלתם במקום שאין בו גול'. (ועי' בילקוט שמעוני כאן רמז קכ"ט, ובפרשת מטות רמז תשפ"ו, ובמשלי רמז תתקס).

אולם נראה עומק ביאור דברי המדרש, שהנה היתה תביעה על בני גד ועל בני ראובן על כך שהיתה להם תשוקה לממון, והם דאגו לצאן ולמקנה שלהם יותר ממה שהם דאגו לעצמם, וכפי שהוכיחם משה רבינו ואמר להם לא כן, אלא עשו את העיקר עיקר ואת הטפל טפל: 'בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצאנכם' (במדבר לב, כד) תחילה לעצמכם ואחר כך לצאנכם. (מדרש הנחומא פרשת מטות ז, ומובא ברש"י שם לב, טז).

ועל כך מצינים חז"ל את שורשה של הנחגה זו, מכך שיצא ראובן בימי קציר חטים, והלך לחפש לעצמו דברים ותפעים השכוחים בשדה. ודאי שהקפיד לקחת רק מן החפיק ונשמר מן הגול, אבל היתה אצלו נטיה של חיפוש ממון, והוא לא הסתפק במה שיש לו בבית, אלא הלך לחפש לעצמו עוד דברים בשדה.

נטיה זו עברה בירושה לבני בניו, בבחינת 'חנך לנער על פי דרכו', ולכן צאצאיו באו לבקש ממשו רבינו שיתן את הארץ הזאת לעבדיך, הם לא הסתפקו בחלק ונחלה שיש להם בארץ ישראל, אלא רצו נחלה גדולה יותר. בעבר הירדן.

13 הסבא מסלבודקא היה אומר, שלפעמים רואים נגבים שהם צאצאים של תלמידי חכמים. וההסבר לכך, שהסבא שלו נגב דעת הבריות בצדקותו, בנגב חידושי תורה, נכדו לא החזיר הלוואה בזמן ונינו כבר נגב ממש, והשורש לכל זה הוא הסבא הראשון.

ולכן אדם המעוניין לזכות לבנים טובים, עליו לדעת שלהנהגותיו יש השפעה רבה על עתידם, ואם השורש טוב ההמשך יהיה טוב, אך אם כבר השורש פגום, ההמשך גם יהיה פגום והפגם אף עלול להתפתח ולהיות יותר חמור ממה שגלוי אצלו כעת.

14 טיב הפטרות * הפטרה לפרשת וירא

ולפי האמור נמצא שיתכן וזו היא הסיבה למה שאנו רואים לפעמים שבישיבה אחת לומדים שני בחורים המשתדלים באופן שוה להתעלות במעלות התורה והעבודה, והאחד נעשה כמעין המתגבר ומצליח מאוד בכל דרכיו, ואילו השני נתקל במכשולים ומניעות רבות הניצבים למולו בדרך עלייתו בסולם העולה בית קל, מבלי שתשתקף למראית עין כל סיבה גלויה שתסביר את פשר ההבדל שביניהם. ואמנם לפי האמור יתכן שסיבת ההבדל תלויה דוקא באופן השתדלותם של אבותיהם של אלו, כשהבחור הראשון הוא צאצא לאדם שהשתדל בכל כוחו לתת את החלק הרוחני שהוא יכול לתת מצידו, ועל כן הוא זכה וזיכה לדורותיו אחריו, עד תחיית המתים, בשפע רוחני גדול ועצום אשר עומד כחיים הזה לזכותו של הבחור דגן שזכה לצאת מחלציו, ואילו הבחור השני לא זכה לזכות אבות זה, ועל כן מוטל עליו להתחיל את הכל מחדש ולהתייגע בכוחות עצמו.

ואמנם לפי האמור הרי שגם לבחור זה יש עצה, והיא, שהוא מצידו יתן את כל מה

* היסוד של שורש פורה ראש ולענה הוא, שישנם דברים שהם שורש להתפתחות תוצאות חמורות מאד, אלא שלפעמים לוקח זמן עד שיראו את התוצאות החמורות של אותו שורש רע.

כתוב בחז"ל שפסל מיכה עבר ביחד עם ישראל את ים סוף. אומר הגר"א (בספר אדרת אליהו), שאין לומר שהפסל עצמו עבר יחד עם ישראל את ים סוף, שהרי כמה מאות שנה היו בין מעבר ישראל בים סוף לבין פסל מיכה, אלא כוונת חז"ל שהשורש שממנו צמח האיש מיכה שעבד את הפסל, הוא זה שעבר עמהם את ים סוף.

וכן כתוב בחז"ל (סנהדרין פב): "הוא זמרי בן סלוא, הוא שלומיאל בן צורישי, הוא שאול בן הכנענית".

אומר הגר"א שח"ו לומר שזמרי היה נשמה אחת עם שלומיאל הצדיק בחירי ישראל, אלא גם כאן כוונת חז"ל היא, שאותו החטא של זמרי בן סלוא צמח מן השורש משאול בן הכנענית, ועבר בשלומיאל בן צורישי והגיע עד זמרי בן סלוא.

נצבים 381 פסוקי - 5 פסוקי 1010

שכעת אינו עובר עבודה זרה, אם כן מדוע הוא נקרא שורש רע ולמה נענש. ואם משום התכונות הרעות שמוריש לבנו, בזה לא חטא.

כתוב בפרשת וישלח (פרק ל"ד פסוק א) ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ. ופירש רש"י בת לאה ולא בת יעקב, אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה, שנאמר ותצא לאה לקראתו, ועלית משלו המשל כאמה כתנה עכ"ל. חזכמים תמהים ביותר, שהרי יציאתה של לאה היתה לחזונו עם בעלה יעקב, ואף זו כולה לשם שמים, כדברי המדרש (ביר ע"ב) א"ר אבוהו צפה הקב"ה שלא היתה כונתה אלא לשם שמים להעמיד שבטים ע"כ. ויש לייק בלשון המדרש "שלא היתה כונתה אלא לשם שמים", לא רק שנתכוונה לשם שמים, אלא שלא היה מעורב בה שום כוונת או נטיות אחרות, אלא כל כולה לשם שמים. אבל יציאתה של דינה היתה לשם עבירה, ולכאורה אין לו אפילו זיקה ליציאתה של לאה, והיאך קשרו חז"ל בין שתי היציאות.

ונראה לבאר בהקדם דברי המדרש (ביר פ"א), לית איתתא זניא עד דברתא זניא, אמר לו אם כן לאה אמנו זונה היתה, אמר לו ותצא לאה לקראתו יצאה מקושטת כוונה, לפיכך ותצא דינה בת לאה ע"כ. הרי שלא יצאה מקושטת כוונה שהוא מעשה שאינו צנוע, רק שנתכוונה לשם שמים ופעלה משום מצוה. ואם כן בעבור שנתכוונה לשם שמים קבלה שכר וזכתה להעמיד שבטים, אבל אין זה משנה את המציאות שעשתה מעשה שאינו צנוע, ומחוקי הטבע שמעשה שאינו צנוע פוגם את הנפש ורישמו ניכר לעולמים. ואין זה משנה אם המעשה נחשב למצוה, כי על המצוה יקבל שכרו, אבל המציאות נשארת בעינה ובר בבר יפגם נפשו.

וחזו השרש פרה ראש ולענה שאף הוא בכלל לא יאבה ה' סלוח לו, נכון שכיום אינו חוטא, ואדרבא אולי אפילו עושה מצוה, מכל מקום כיון שעושה מעשה מגונה, אם כן הוא שורש רע שבימים הבאים יוציא פרחים רעים ויצמיח מזירות, כי אצל צאצאיו אותה תכונה כבר לא תבטא בלשם שמים אלא במעשה עבירה ממש. ומה נורא הלימוד עבירינו כשיבוא ללחום או לעשות מעשה מגונה לשם שמים, שכן אפילו אם לא טעה בחשבון ואכן נכון לעשות חזר זהו, מכל מקום הוא מסכן בזה את צאצאיו, כי אינו יכול לחוות מראש היאן תכונה זו שמוריש לצאצאיו תבטא אצלם. (ועי' במאמר כ"ז בענין מורשת תכונות, ובמגד יוסף וישלח ל"ד-א).

לח דעת פרשת ויצא שרגא

איתא במדרש רבה כאן: 'ולך ראובן בימי קציר חטים, 'חנך לנער על פי דרכו גם כי יקין לא יסור ממנה' (משלי כב, ז). 'יתן את הארץ הזאת לעבדיך' וגו' (במדבר לב, ז).

The answer is that the verse refers to a person who heeds the Torah and the mitzvos, but thinks that doing so is very hard, and that he does so despite all the difficulty it causes, and so deserves great reward for withstanding such a hard test. This is the root of evil, for it is possible that with the passage of time he will become wicked when the mitzvos become too burdensome to him. Even if he remains righteous, his children will leave the Torah, for not everyone can be so disciplined as to overpower the natural inclination to avoid such a heavy burden. It is extremely important for people to realize that the observance of the Torah is the greatest joy. It is the easiest thing to do, for there is no free

man but one who heeds the Torah. If it appears to a person that observing the Shabbos causes him a loss of potential profit, he should realize that what he gains by observing the Shabbos is much greater than what he loses. Just as people do not anguish over the cost of their new houses, and on the contrary are proud of what they have created for themselves, as is the case with all the physical things people purchase for themselves, so too, people should be joyful when the observance of the Shabbos costs them a great sum of money. If a person feels this way, there is no doubt that his children and grandchildren will fulfill the mitzvos of the Torah with the same joy and ease, and will never think that doing so tries the strength of their resolve.

ועל זה אמרה תורה "לא יאבה ה' סלה לו", דכיון דזה בא משיטה שאינה הגונה, שהוא מתברך בלבבו לאמר "שלום יהיה לי" דהיינו שצריך להיות לו שכר גדול על מה ששמר תורה בקושי. זה הוי

"שרש פורה ראש ולענה" שהוא נטע זרע רע. והאדם צריך לקיים התורה בשמחה ובאהבה וירגיש שזה דבר מתוק מאד, ואם יאמר שזה דבר קשה אז בניו לא יהיו גבורים כ"כ לעמוד בנסיון.

לחשוב שיש לו הפסד וצער מן התורה, אלא צריך לידע שקיום המצוה הוא דבר השווה עוד יותר ויותר ממה שהפסיד, וכמו שהאדם אינו מצטער על מה שביתו עלה לו סך גדול, אלא אדרבה הוא שמח מזה שקיבל תמורה טובה למינו ונהנה ממנו, וכן בכל דבר גשמי שקונה יש לו שמחה מזה. כמו כן יש לו לשמחה במה שקיום המצות עולה לו בסך גדול. ועיי"ז ברור שאף בניו ונכדיו יקיימו את התורה בשמחה ובקלות ולא יחשבו שהוא ענין נסיון וצריך להיות ע"ז גבור.

Rabbi Pinchas Friedman
Parshas Nitzavim - Rosh Hashana 5780
Translation by Dr. Baruch Fox

18

We will commence with a fascinating chiddush from the "Yehudi HaKadosh"—the Holy Jew—the esteemed Rabbi Yaakov Yitzchak of Peshischa, zy" a. He explains the rationale for the mitzvah of blowing shofar on Rosh HaShanah. He asserts that the word, שופר, is an acronym for the concluding words of the passuk above: «שארש מורה ראש ולענה»—a root growing hemlock and wormwood. This implies that the shofar has the power to rid a Jew of the root of evil and sin that lies within him, metaphorically described as "שרש מורה ראש ולענה".

So, now, let us take a look at the Chasam Sofer's commentary (Lech Lecha), based on the Ramban, concerning HKB"H's promise to Avraham Avinu about fathering a son. It states (Bereishis 15, 6): "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה" —and he trusted in Hashem, and He reckoned it to him as righteousness.

* The Ramban asks why did merit accrue to Avraham for believing (trusting in Hashem)? He is the foremost of the believers. So, why wouldn't he believe in this? In my humble opinion, this "and he believed (trusted)" is a transitive verb; his actions inculcated emunah in his being that extended to his descendants throughout the generations—until it reached its limit when his offspring

15
שהוא יכול, ואפילו דבר שהוא בכחינת שמן כדי לסוך בו אצבע קטנה, ושוב ייפתח אצלו מעיין-מתגבר של שפע אשר ימשך ממנו ולדורותיו אחריו עד תחית המתים. ומי פתי ימנע טוב מבעליו ולא יעניק לבניו ולדורותיו אחריו כח גדול שכזה, וכי איזה אב אינו חפץ בהצלחתם של צאצאיו.

והרי דבר זה נראה בחוש, שהאבות המשקיעים בעצמם כוחות כדי להשתלם באיזה ענין מעניני עבודת ה', כגון בלימוד התורה, במידת החסד או בעבודת התפלה, זוכים שגם צאצאיהם אחריהם יתברכו בסיעתא דשמיא מיוחדת להשיג את המידה המיוחדת הזו.

תצה רם פרשת נצבים 17 קול

ד' ובאופן אחר נראה לומר, ע"פ מה שכתב הרמב"ן "פן יש בכס שרש רע שיפירח וישגה ובימים הבאים יוציא פרחים רעים ויצמיח מרורות, וזה על אשר איננו פה עמנו היום, כי האב שרש והבן נצר משרשיו יפרח". ומבואר בדבריו שיכול להיות שהאדם אינו מרגיש בעצמו שום חסרון, אבל יראו החסרונות אצל נכדיו, וכמו בעץ שעובר הרבה זמן עד שיצמח.

וזוה מיירי באדם שהוא שומר תורה ומצות, אבל יש לו שיטה שאינה הגונה, שמרגיש שקשה מאד לקיים מצות התורה, והוא מתגבר על עצמו ומקיים אותם וחושב שיתנו לו שכר מרובה כיון שהוא עומד בנסיון.

וזוה נקרא "שורש פורה ראש ולענה", שהשורש הנזרע מזה הוא שאפשר

שהוא עצמו ירשיע במשך הזמן שיכבד עליו קיום המצות, שהרי חושב שהוא עושה דבר גדול במה ששומר תורה ומצות וממילא יתן לעצמו מנוח לפעמים כשיכבד עליו מאוד.

ואף אם הוא ישאר בצדקתו, מ"מ בניו יעזבו את התורה ומצותיה, כי לא כל אדם יכול להיות גבור הכובש את יצרו, ואינו יכול לחנך את בניו בדרך זו ולדרוש מהם להיות גיבורים.

ועליו אמר הכתוב "ולא יאבה ה' סלה לו", דאין זה הדרך בעבודת ה', אלא עיקר לאדם שידע שהשמחה והטובה הגדולה ביותר היא לשמור את התורה, והוא קל ביותר כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.

ואע"פ שלפעמים צריכים להוציא הרבה מעות על עניני התורה, ואין יכולים לאכול מה שרוצים וכו', ופעמים שע"י השבת נדמה לו שמפסיד איזה סך שיהיה יכול להרויח, מ"מ הוא טעות

were mired in the gates of tumah in Mitzrayim and were enticed by the lusts of Mitzrayim . . . Nevertheless, the emunah did not die out; they were redeemed in the merit of the emunah, as it is written (Shemos 4, 31): "And the people believed." Hence, HKB"H said to Moshe Rabeinu, a"b, "They are believers the children of believers"—they were indoctrinated by their forefathers.

This is similar to what is written in the passuk: "A root growing hemlock and wormwood." The Ramban explains that someone who did not contemplate avodah-zarah will not produce progeny that avow it. Here, too, his emunah in Hashem at this time, after being promised offspring, inculcated the emunah in the hearts of his descendants throughout the generations. This is the righteousness that is reckoned to him in every generation for all eternity.

This explains very nicely the Ramban's comment: He says "a root that produces hemlock" to suggest that from a sweet root no bitter fruit will emerge. And all those whose hearts are whole with the Glorious Hashem and

gave no thoughts to idols, will not give birth to progeny that avow it. He was alluding to Avraham Avinu, the foremost of the believers. When he was notified that he would merit fathering Yitzchak, the first child in the line of the people of Yisrael, he trusted in Hashem with a simple, unquestioning emunah. Thus, he inculcated this emunah in every Jew in every generation. Nevertheless, every person has the choice to corrupt this root, chas v'shalom, and to plant a root that produces the bitter fruit of heresy and disavowal.

Wake Up from Your Spiritual Stupor

We are all familiar with what the Rambam (Hilchos Teshuvah 3, 4) writes concerning the mitzvah of blowing shofar on Rosh HaShanah. He explains that it is meant to inspire us and arouse us to perform teshuvah to correct all of our wrongdoings:

"אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה מזירת הכתוב, רמוז יש בו, כלומר עורר ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחמשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם."

Even though the sounding of the shofar on Rosh HaShanah is a decree from the Torah, it contains an allusion. It is as if [the shofar's call] is saying: "Wake up you sleepy ones from your sleep and you who slumber, arise. Inspect your deeds, repent, remember your Creator."

In truth, it is essential to understand that performing teshuvah for our known iniquities is not enough. We must search and seek out the root of our iniquities. For, if one fails to uproot the source of the evil, it is likely to sprout up anew in the future. As the Noam Elimelech (Shoftim) explains regarding the statement in the Gemara (A.Z. 45b) that if one wishes to uproot and eradicate avodah-zarah: "צריך לשרש" אחריה—he must get to its roots.

He asserts that foreign thoughts are called avodah-zarah, because they are inappropriate and foreign to the person. The root of those thoughts must be identified and corrected. For, all foreign thoughts stem from childhood transgressions and sins which a person treats lightly.

Let us now apply this to the Rambam's rationale for blowing the shofar: "Wake up you sleepy ones from your sleep and you who slumber, arise. Inspect your deeds, repent, remember your Creator." He is encouraging us to seek out

the root of our transgressions and inappropriate thoughts—even those thoughts that are still dormant and have not materialized yet. If they are not uprooted via teshuvah while they are still in a state of slumber, they are liable to arise and result in actual sin, chas v'shalom.

This enlightens us with regards to the profound words of the Yehudi HaKadosh. He taught us that the shofar rids a person of all evil thoughts. This applies to even the most trivial and minor thoughts which can be categorized as שורש מורה ריאה וילענה—a root growing hemlock and bitter fruit—whose first letters spell שור"ד. As we have learned from the Rambam, he is teaching us that when the shofar stimulates a person to perform teshuvah, he must also perform teshuvah for the root of his transgressions—the trivial, seemingly insignificant, thoughts that lie deep within his consciousness.

This explains very nicely why Chazal defined the blowing of the shofar as (R.H. 29b): "חכמה ואינה מלאכה"—a type of wisdom ("chochmah") but not a creative labor. Let us refer to their statement in another Gemara (Tamid 32a): "איזהו חכם" הרוואה את הנולד—Who is a truly wise man? He who foresees the consequences of his actions. Seeing as the shofar eradicates thoughts that have just started to take root, it qualifies as a "chochmah"—foreseeing future consequences. For, if the evil root is not eradicated, it will give rise to actual evil consequences in future generations.

The Shofar Is Blown from the Narrow End so that the Sound Emerges from the Wide End

Based on what we have learned, I would like to propose an explanation for the author's ruling in the Shulchan Aruch (O.C. 590, 9): "תקע בצד הרחב של השופר לא יצא"—if one blew from the wide end of the shofar, it is not valid. The Beis Yosef explains that this halachic ruling comes from the teachings of the Ran (R.H. 27b), who writes in the name of the Talmud Yerushalmi: "תקע בצד הרחב לא יצא, ותנא יהיב סימנא מן המצר קראתי יה". Here he provides a passuk alluding to this halachah (Tehillim 118, 5): "מן המצר קראתי יה"—from the narrow straits did I call upon G-d. We find a similar explanation in the Rosh (R.H. 3, 4).

In Sha'ar HaKavanos (R.H. Drush 7), the Arizal teaches us that we should have this passuk in mind when the shofar is being blown:

"ואחר כך תכוין בענין השופר בעצמו, כי הוא קצר למעלה ורחב למטה, בסוד מן המצר קראתי יה, מקום המצר הוא מקום הקצר הנתון במיו של התוקע, ומקום הרחב הוא למטה"—

afterwards, he should consider the shofar itself; it is narrow above and wide below, consistent with the passuk: "From the narrow straits did I call upon G-d"; the narrow strait is the narrow end the blower places in his mouth; the wide end is below. This is also the source for the "minhag" to recite the passuk "מן המצר" before the shofar-blowing, as described in Mishnas Chassidim (R.H. 3, 2): "יאמר" בסוד מן המצר קראתי יה, והוא סוד המקום צר של שופר, עניני במרחב יה, והוא סוד מקום הרחב. He explains that the first half of the passuk—"From the narrow straits did I call upon G-d"—alludes to the narrow end of the shofar; while the second half of the passuk—"G-d answered me in the wide expanse"—alludes to the wide end.

Let us explain the practical significance of the shape of the shofar as it applies to every Jew. The root of iniquity is concealed in the depths of one's being, in a manner of speaking in a narrow place. It appears so, since it is imperceptible to a person. Nevertheless, it is important to remember that

תופר. לכל יהודי יש ענין מיוחד בסור מרע וענין מיוחד בעשה טוב השייכים לשורש נשמתו. שבשבלם ירד לעולם והיצה"ר משקיע את כל הכוחות שיהודי יהי כמו ישן ונרדם בענינים אלו שהם הנקודה העיקרית שלו. וע"ז קורא אליו קול השופר עורו ישנים משנתכם. וזהו ענין לשמוע קול שופר, פי' לשמוע את הקריאה שהקב"ה קורא אל איש יהודי ביום הנה.

29 ע"ה מסילות בלבנם

"ובנה ביארנו מאמרם ז"ל: 'הרוצה לעקור עבודה זרה מארצו צריך לשרש אחריה', כי הנה באמת המדות הרעות הן הן שורש לכל העבירות... ועל כן אם רואה אדם שבא לידי עבירה, בשוגג או במזיד, קלה או חמורה, ורוצה לשוב בתשובה, אם לא ישוב רק על העבירה שעבר, ולא יתן לב לעקור המדה הרעה מלבו שממנה בא לעבור העבירה הלו, הרי הוא קרוב לחזור לסורו, ולמחר יחזור ויעבור, כיון שעדיין תאות המדה חזקה בלבו. ולזה אמרו ז"ל מפני תקנת השבים: 'הרוצה לעקור עבודה זרה מארצו, שרוצה לעקור העבודה שהיא זרה, שהיא העבירה, שלא לבוא עוד לעבור העבירה הזו, אין לו תקנה כי אם לשרש אחריה, לחפש בשרשה, מאין נמשך אליו שיבוא אל העבירה הלו, מאיזה מדה רעה בלבו' וכ'.

30 וכן כתב עוד בספרו הקדוש סידורו של שבת (חלק א שורש ו ענף ג): "הרוצה לעקור עבודה שהיא זרה מאתו, היא העבירה הארורה שעבר, ורוצה לעקרה שלא יבוא עוד לעשותה, מה יעשה? ישרש אחריה, כלומר להסתכל על שורשה, על מה אדניה הוטבעו, מאיזה מדה רעה שבו בא לעבור העבירה הזאת".

כדוגמא לדבר כותב: "למשל אם עבר בגניבה וגזילה ואונאה, הנה שורשה נלקח מחמדת הממון שבו, שרוצה ומתאוה וחומד להרבות הון מהבל, וכל מה שיש לו הכל אינו מספיק לו ואינו די לו, ויותר יותר צריך לו, ועל כן הוא פועל ועושה בכל עוז כוחו לרמות את חבירו ולהונות אותו במקרה וממכר ובשעת משא ומתן, ואם אף זה אינו די לו מעט מעט בא לידי גניבה גמורה או גזלה". אם כן כשבא לשוב ולחודל מעושיק ידיו, יש לו לעקור ולהעביר מקרבו מדה רעה זו של חמדת הממון. וירגיל עצמו במדת (אבות ד א) "השמח בחלקו" ואז ממילא לא יחשוק להון נוסף על מה שחננו אלקים, ולא יבא לידי נסיון ופיתוי היצר לשלוח ידו בממון שאינו שלו.

יש אדם שהוא לקוי במדת (אבות א יז) "מרכה דברים", וכתוצאה מכך כבר חווה על כשרו נזקים רבים, אם שהסתכן במה שגילה מענייניו הפרטיים דברים שהשתיקה יפה להם, או שמרוב פטפוטינו רב והסתכסך עם אנשים, וכהנה רבות, ומתוך חשבון הנפש בא לידי החלטה נכונה "לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה" (שם). אז ראשית כל עליו לחתור במדותיו ותכונותיו ולמצוא הסיבה שגורמת לו להרבות דיבורים. אם טבעו להליז ולדבר על אחרים - השורש לזה היא מדת הגאווה והתנשאות, שמבקש להשפיל אחרים כדי

להראות מעלתו ועליונותו עליהם. ואם סתם אוהב לפטפט על דא ועל הא זה יכול להיות מחמת שעמום ואפס מעשה, אך שבגלל חוסר סיפוק מעצמו מבקש להיות 'יחם' בעיני השומעים שממלאים פיהם שחוק מבדיחותיו, או שסתם מבקש תשומת לב ('אטענטשאן סיקער' בלע"ז) ורוצה להשיג זאת מאנשים סקרנים שאזניהם כרויות ל'חידושי' במאורעות הצבור והפרט - וטוב לו למלא את נפשו בעומק העיון בפרשת השבוע ומפרשיה, ובכך ימצא די סיפוקו עד שלא ידגיש צורך בשיחה בטלה.

32 הכובש את יצרו סוף דבר הכל נשמע, "שכל העבירות החמורות והקלות הכל נמשך מהמדות רעות אשר נשרשו בקרבו מאז. על כן האי תנא עצה טובה קא משמע לן ואמר: 'ישרש אחריה', פירוש שיראה לחפש אחר שורש העבירה שממנו נמשך, ויעקור מלבו שורש מדה רעה הונו. כי לא יועיל עזיבת הרע בלבד, שיקבל עליו שלא לעשות עוד העבירה הלו, אם לא יעקור מלבבו שורש מדה הרעה השייך אל העבירה הלו. כי 'משרוש נחש יצא צפע' (ישעיה יד כט), אם נשאר השורש בודאי מוציא ענף, אף יעשה פרי למינהו, פרי כל חטאתם, ובודאי ח"ו יחזור לסורו. ועל כן הרוצה לעקור עבודה הזרה מאתו, היא העבירה הזרה מאיש ישראל, [וכנ"ל שזרה היא לו מצד עצם טבעו בנפש הקדושה], ישרש אחריה שיראה לעקור אותה עם השורש שלה, היא המדה הרעה אשר

נשרשת בה, ואז לבו יהיה נכון בטוה שיוכל להנצל מן העבירה הלו לעולם" (סידורו של שבת).

33a ברם זו היא מן עבודות קשות שבמקדש, ויותר קל להימנע ממעשה רע מאשר לעקור מדה רעה שנמצאת אצלו מבטן ומלידה, טבועה בדמו ובנפשו הבהמית. ובלשונו של הגה"צ רבי ירוחם זצ"ל (דעת תורה פרשת שלח עמ' ריז): "כל הנמצא בארץ צומח ושואף כח ממנה, ואמנם הכל אפשר לאבדם חוץ מן עצמה

336

של האדמה, גם אם תשרש אותה במקום אחד הנה עדיין ישאר עפר הרבה במקום אחר. וכן הוא הענין במדה רעה שאי אפשר לשרש אותה לגמרי... מדה רעה אי אפשר להכרית כליל, כי חזקה היא מאוד, מן עבירה אפשר להפרש אבל לא ממה רעה" וכ'.

והעצה היעוצה כתוב בברך מים חיים שם: "כי באמת אלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" (קהלת ז כט), והענין, כי ה' אשר ברא כל אלה לא בראם כי אם לכבודו, לעבוד לו במדות הללו, כי (משלי טו ד) 'כל פעל ה' למענהו', וכל מה שברא הקב"ה לכבודו ברא (יומא לח א) "וכו'. ואם את המדה עצמה אינו יכול לעקור, לפחות ישתדל לעקור חלק הרע שבה על ידי הפיכתה לטוב; אחרי שיפשפש וימשמש במעשיו לראות איזו מדה רעה ותכונת הנפש הביאתו לידי כך, ישכיל דרכו מכאן ולהבא) לנצל מדה זו לטובה, וה' יצליח דרכו.

הנה כל מעשי האדם יש להם שרשים
עמוקים בנפש האדם ובכוחותיו,

לכל העתידות, בין לטוב בין להפכו,
באשר בהם טמון שורש המעשים
העתידים, ולכן מן ההכרח לתקן היסודות
בשרשי הענינים.

והנה החיוב לתקן הקלקול בשרשו
מפורש בתורה בהא דכתיב "פן יש
בכם שורש פורה ראש ולענה", ועיין
ברמב"ן דכתב שלא יתכן שהיה הוא
מודה בעכו"ם אם לא היה הרהור אצל
האבות הקודמים, ועיקר החטא הוא
בשורש, וכל מה שמחקן יותר בסיבה
הגורמת - היא התשובה המעולה יותר.

ובנוסף תפלת ר"ה אנו אומרים: "מעשי
איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר" -
היינו הסיבות המביאות אותו לידי החטא
או למעשה הטוב, "מחשבות אדם
ותחבולותיו ויצרי מעללי איש" - יצר
המעשים וכל הכוחות הפנימיים שלו,
וזה היינו גילוי הסיבות הגורמות -
והכוחות הפנימיים, אינו נוגע רק לבאור
המעשה וגדריו והערכת הצדדים של
קולא וחומרא שיש במעשה - אלא נוגע
ליסודות עצמם ולשרשי הכוחות.

ועל אותו שיש בו שורש פורה ראש
ולענה נאמר "לא יאבה ה' סלוח

לו" (דברים כ"ט, י"ט), וקאי על השורש פורה,
ראש, ונידון אדם על היסודות והשרשים
על עלילות מצעדיו, ועליהם הוא עיקר הדין.
* וכל תיקון בשרשים - אפילו משהו - שקול
הרבה, וכל מה שהתיקון מתקרב יותר
לשורש - הרי התיקון יותר חזק וקיים,
מלבד מה שנקל יותר לתקן בדרך זה -
שנמנע ממלחמת פנים מול פנים עם היצר
בדבר שתוקפו יצרו ביותר.

והחת"ם פירש את הפסוקים "ואמר על
כי אין אלקי בקרבי מצאוני
הרעות האלה וגו', ואנכי הסתר אסתיר
פני" (שם ל"א, י"ח), ואמרו המפרשים (עיין ברמב"ן
וספורטו) להסביר מדוע אחרי התשובה יסתיר
פניו, ופירש הגאון הג"ל דהיודיו היה על
החטא ולא על שורש החטא, דכתיב שם כי
פנה אל וכו' וזהו השורש - הפניה לעכו"ם,
ומזה נגזר הכל, ועבירה גוררת עבירה והוה
כמוכרח אח"כ, והתשובה צריכה להיות
בשורש החטא וסיבתו הראשונה, ואף
דכתיב שם דהסתרת הפנים היא על כל
הרעה אשר עשה, היינו משום דכל
המעשים נכללים בסיבה הגורמת, והתשובה
הנדרשת היא להתקרב לשורש ולבטל
הסיבה.

ואם כן מה יעשה האדם שלא יהיה בו שורש נסתר כזה, נויש לרמו שראשי התיבות של
"שרש פרה ראש ולענה" הוא שופ"ר. וכתוב בספרים שבתקיעת השופר נעקר שורש
פרה ראש ולענה, כפי שכתב הרמב"ם (תשובה פ"ג ה"ד) שרמו יש בו כלומר עורו ישינים
משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, ועל ידי כך נמנע השורש הפורה ראש ולענה.

ונבאר הענין על פי דברי הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל שפירש רישא דקרא 'פן יש
בכם איש או אשה וגו' אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלוקינו, כי תיבת 'פן'
רומזת על פניה קטנה שעל ידה מתרחק האדם מאת ה' וזה מרחיב יותר ויותר עד אבידתו
לגמרי, בדכתיב (לעיל י"א טו) 'פן יפתה לבבכם' ומיד אח"כ 'וסרתם ועבדתם אלהים אחרים'.
וכן הוא כן, כי שורש הרע הוא כשהאדם רק רוצה להיות קצת 'פונה מעם ה' אלוקינו,
* אולם מזה הוא מתרחב ומעורר בו רצון 'ללכת לעבוד את אלהי הגוים ההם'.

וזהו טעות מר מטעמי בני אדם החושבים שרק מעשי עבירה גדולים גורמים ירידה
רוחנית, והאמת היא שאפילו פניה קטנה יכולה להביא רח"ל לירידה גדולה מאד,
יכע"ז ממש כתב ה"חתם סופר" בתורת משה בסוף פרשת וילך (ו"ה ואמר וגו' על כי אין
אלהי בקרבי) על הפסוק (להלן לא יח) 'ואנכי הסתר וגו' כי פנה אל אלהים אחרים', שעיקר
הדברים תלוי בפניה וזהו כל המכריע - הפניה הראשונה. ועל כן יזהר אדם מן הפניה
הקטנה, שהיא שורש פורה ראש ולענה. (וע"ע משי"כ בפנינים שם)

במועט, אף שהלב הוא עור בבחינת מה
שאמר הגרי"ם זצ"ל, הדמיון נחל שוטף,
ודמיונו מוליכו שובב בדרך לב רצונו, אנו
מיד מתקררים ויותר לא מרגישים את החרון
אף, וכאן התורה מקפידה נוראות, על דבר
הנראה כלפנים משורת הדין.

* אם איזה יום אנו לא כותבים את מהלך
היום ואת המכשולים, ולא לומדים מוסר
בתביעה, אנו אומרים זה לא נורא ולא
חוששים משום דבר, וכאן התורה לא
מסתפקת, וכ"כ מזרות וחוששת מהשפעה
רעה על האדם, ותראו את שקוציהם ואת
גלוליהם, פן יש בכם, לא יאבה ה' סלוח לו,
ורואים בפירוש שאין מדובר בתורה על
עבירות גסות, אלא על מידות, על דברים
שבלב והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי,
כי בשרירות לבי אלך, כ"כ זירוזים ואיומים.

* התורה ירדה לסוף דעתו של אדם, שיש
לתת את הדעת לשורש, מכל משמר נצור לכן
כי ממנו תוצאות חיים, אם השורש קיים,
בוודאי שהוא יצמיח פירות, אם לא היום אז
מחר או מחרתיים, סוף סוף ייראו התוצאות,
מההכרח שהדברים ייצאו מהכוח אל הפועל,
ואם רואים שעכשיו הוא תובע את עצמו על
מכשולים ועבירות, ולא שם לבו לנטיות
הפנימיות, כמו שנאת חנם, המכשול קטן
אבל אחריתו מי ישרונו, הרי מדובר בדור
המדבר דור דעה, ואלהים התורה מזהירה מפני
שורש פורה ראש ולענה, שבכוא הזמן התוצאה
היא ללכת לעבוד אלהי הגוים ההם.

וזהו היסוד שהטביע הסבא מנובהרדוק
זצ"ל, חרון אף על שלמות ואין מקום

רש"י ז"ל מנמק, פן יש בכם, לפיכך אני
צריך להשביעכם, לכאורה מה החרדה הגדולה
הזו, מדוע התורה עושה ענין כ"כ גדול
מפניות הלב בלבד! הרי לא הגיעו לעבירה,
ולא עשו שום מעשה בפועל ורק שמא, הענין
עומד בספק ויתכן ולא יהיה בכלל, ובגלל זה
צריך אני להשביע אתכם, איומים חמורים לא
יאבה ה' סלוח לו, כי אז יעשן אף ה'
וקנאתו באיש ההוא, ורבעה בו כל האלה
הכתובה בספר הזה, ומחה ה' את שמו מתחת
השמים והבילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל,
בשביל מה כזה חרון אף?

כבר כמה ימים בתורש אלול שאנו
עוסקים בלימוד המוסר, ומחפשים לרדת
לתוך נטיות הלב שלנו, בגדר האדם יראה
לענינים וזו יראה ללבב, מחפשים לחתוך
לתוך הלב ולהביץ את נטיותיו, אז מה קורה
אם מישהו מאתנו מרגיש שהוא נתון תחת
השפעת לבו, תחת איוו נטיה רעה, בבחינת
אשר לבבו פונה היום מעם ה', וכי יוצאים
על זה בחרון אף? אנו משתדלים ללמוד
מוסר על מכשולים גסים, על עבירות בפועל,
אבל על הקפדה, על פגיעה בכבוד, כל שכן
על חנופה בבחינת החונף אין תכלית לנעבדיו,
מי תובע עצמו על זה? מי מרגיש את הפחד
מענין זה, שאולי עליו התורה מכוונת לא
יאבה ה' סלוח לו?

ורואים כאן כמה התורה הקפידה על
פנימיות, ולא רק על עבירות בפועל, שורש
* פורה ראש ולענה, כאן טמונה הסכנה, אם
הצלחנו פעם ע"י לימוד המוסר לעבוד איוו
נסיון, לוותר על איוו הקפדה, אז אנו מרגישים
כ"כ טוב ומתקררים בעבודת ה' ומסתפקים